

joj ratu i da srpski "mitovi" o izdaji, srpskoj neslozi ili stranoj pomoći hrvatskim snagama u vojnim operacijama nisu utemeljeni na činjenicama. Prezentirano arhivsko gradivo može biti izvrsno polazište za daljnja istraživanja problematike Domovinskoga rata.

DARJAN GODIĆ

Rasim Muratović, *Genocid u Ahmićima 1993.* (Sarajevo; Ahmići: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu; Udruženje građana žrtava rata '92-'95. "16. april", 2013), 382 str.

Knjiga *Genocid u Ahmićima 1993.* nastala je u sklopu znanstveno-istraživačkoga projekta "Genocid u Ahmićima aprila 1993.", provedenog na Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu. Djelo sociologa i politologa prof. dr. Rasima Muratovića objavljeno je 2013. povodom obilježavanja 20. godišnjice zločina koji su na širem prostoru Ahmića (naselja Ahmići, Pirići, Nadioci, Kratine i Sivirino Selo) nad bošnjačkim (muslimanskim) stanovništvom počinili pripadnici Hrvatskoga vijeća obrane (HVO) s područja Viteza i Busovače. Knjigu čini sedam poglavlja s prilogima (bogatim fotodokumentacijskim materijalom, preslikama izvornih dokumenata hrvatske provenijencije, novinskim člancima te intervjuima koji se odnose na političke i vojne događaje tijekom ratnih sukoba na području Bosne i Hercegovine /BiH/), "Predgovor" i "Recenzije".

Već na samom početku, u "Predgovoru" (str. 7), ukratko su opisana glavna pitanja o kojima autor raspravlja: planiranje i provođenje zločina te širi kontekst poticanja hrvatskih zločina nad Bošnjacima, odnosno rasprave o izravnoj umiješanosti Hrvatske vojske i Republike Hrvatske u zločine počinjene na području Lašvanske doline, konkretnije u Ahmićima, što će nedvosmisleno pokazati "rezultati istraživanja ove studije".

U prvom poglavlju, "Ahmići – razvoj i prilike do agresije" (str. 13 – 22), autor donosi kratak pregled povijesno-geografskoga obilježja Lašvanske doline, s posebnim naglaskom na Vitez i njegovu širu okolicu, ističući iznimno važan položaj Viteza u geostrateškom i gospodarskom smislu. Kaže da je Vitez nezaobilazno prometno čvorište kroz koje prolaze glavne prometnice koje povezuju veća gradska središta Travnik, Zenicu i Tuzlu s državnim središtem u Sarajevu. Raspravljajući o strateškom položaju viteške okolice, autor se dotiče i područja Ahmića, za koje ističe da se nalazi na glavnoj "putnoj komunikaciji Sarajevo – Travnik – Zenica", ne naglašavajući njegov iznimno povoljan položaj, budući da se područje Ahmića nalazi na dominantnoj uzvisini koja omogućuje jasan pregled nad spomenutom prometnicom. Ipak, radi što bolje preglednosti obrađivanoga prostora, autor je u poglavlje uvrstio nekoliko karti koje prikazuju šire područje Lašvanske doline i njezina susjedstva.

Drugo poglavlje, "Učešće Republike Hrvatske u zločinima" (str. 25 – 46), autorov je kratki pregled povijesti djelovanja i posljedica "hrvatske nacionalističke ideologije" s kraja XIX. i tijekom XX. stoljeća. Autor smatra da se u tom razdoblju "nacionalistička

politika” hrvatskih političkih prvaka kretala u smjeru negiranja Bošnjaka kao samosvojnog naroda, što se sporazumno artikuliralo tijekom potpisivanja hrvatsko-srpskoga dogovora o stvaranju Banovine Hrvatske, kada se “Bošnjake ništa nije pitalo”, kao i tijekom razdoblja “kolaboracionističke Nezavisne Države Hrvatske”, kada se Bošnjake nastojalo asimilirati u hrvatski etnički korpus. No autor ističe da je “hrvatska nacionalistička politika” najneiskreniji odnos prema Bošnjacima iskazala djelovanjem prvoga hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana, koji ne samo da nije priznavao “postojanje BiH” nego je i svjesno radio na njezinoj dezintegraciji i podjeli. Prema tome, sam čin proglašenja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, njezine vojne komponente Hrvatskoga vijeća obrane (HVO) te u kolovozu 1993. i Hrvatske Republike Herceg-Bosne, planski je proces potpune dezintegracije BiH uobličene na sastancima Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića tijekom 1991. godine.

Navedenim tvrdnjama autorova rekonstrukcija političkih procesa pojednostavljeno prikazuje iznimno složene procese, u najvećoj mjeri izvučene iz konteksta vremena. Služeći se prije svega selektivnim odabirom činjenica i korištene literature, autor u prikazu “agresije” Republike Hrvatske na BiH često napušta znanstveni diskurs, koristeći se neutemeljenim tumačenjima određenih procesa. U skladu s tim, vojne jedinice HVO-a kao i političku hrvatsku zajednicu unutar BiH naziva “kolaboracionističkim”, stvarajući podlogu na kojoj će graditi daljnje zaključke.

Selektivnost i simplifikacija izražene su i u krajnje upitnoj i pojednostavljenoj tvrdnji da se “Republika Hrvatska, u skladu s velikohrvatskim programom o formiranju ‘zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povijesnim granicama’, otvoreno uključila u agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, izvršivši brojne zločine nad Bošnjacima, naročito u centralnoj Bosni”. Osim što autor za tu tvrdnju ne prilaže ni jedan relevantan izvor, citat jasno pokazuje zanemarivanje činjenica. Naime, vojne postrojbe Hrvatske vojske nikada nisu sudjelovale u operacijama u središnjoj Bosni i do danas nije poznat ni jedan relevantan dokaz koji bi upućivao na suprotno. Za razliku od toga, hrvatska područja, točnije enklave, u središnjoj Bosni od siječnja 1993. nalaze se u okruženju Armije Bosne i Hercegovine (Armija BiH), bošnjačke vojske, zbog čega doprema opskrbe postrojbama HVO-a na tom području nije bila moguća bez odobrenja bošnjačke strane, što je podrazumijevalo pružanje istovjetne pomoći i Armiji BiH. Prikazani nekritički diskurs prisutan je u cijelom poglavlju. Autor, primjerice, i djelovanja pojedinih postrojbi Hrvatske vojske koje su tijekom travnja 1992. branile dijelove Mostara, Livna, Tomislavgrada i Kupresa od snaga Jugoslavenske narodne armije i bosanskohercegovačkih Srba smatra napadom “radi zauzimanja Republike”. Tako se potpora Hrvatske obrani BiH tijekom 1992., uslijed nefunkcioniranja vlasti u Sarajevu te neangažiranja snaga Armije BiH, predstavlja kao temelj za hrvatsku “agresiju”. Shodno rečenom, dugotrajne “agresivne” pripreme Republike Hrvatske autor nastoji potkrijepiti hrvatskim izvorima iz 1991. u kojima se govori o naoružavanju Hrvata iz BiH, ne objašnjavajući razloge, procese i događaje koji su do toga doveli. Na taj se način, krajnje nekritičkim i selektivnim odabirom činjenica, bosanskohercegovačkim Hrvatima i Republici Hrvatskoj nastoji oduzeti zasluga, točnije neizostavna uloga u obrani BiH. Manjak objektivnosti i konstantna simplifikacija postoje i u zadnjim dijelovima poglavlja, u kojima se “agresivne” namjere Republike Hrvatske nastoje osnažiti prijepisima lokalnih zapovijedi o zabrani upisa hrvatskih studenata s područja BiH na sveučilišta u Hrvatskoj. Ni tom prilikom autor nije ulazio u dublju analizu zapovijedi,

nastale uslijed nedostatka vojnih obveznika, jer se u tom slučaju ne bi smisleno uklopila u ciljanu konstrukciju.

U trećem poglavlju, "Događaji koji su prethodili zločinima" (str. 49 – 54), autor raspravlja o prvim oružanim sukobima između Armije BiH i HVO-a tijekom 1992. godine. Smatra da su njihovi prvi oružani sukobi u lipnju i listopadu 1992., posebice na području Novoga Travnika i Viteza, bili uvod u šire napade HVO-a s ciljem zauzimanja i pripajanja dijelova središnje Bosne Hrvatskoj. Blokirane snage HVO-a na kontrolnom punktu Armije BiH u Ahmićima, u blizini kojega se uskoro zbilo i sukob, autor tumači kao pomoć snagama HVO-a u Novom Travniku, za koje je prethodno utvrdio da su napale slabije postrojbe Armije BiH. Činjenica da su se te snage HVO-a kretale u pomoć opkoljenom Jajcu, koje se nalazilo pred padom, jednostavno je zanemarena. Blokadu snaga HVO-a u Ahmićima i sukob koji je uslijedio autor dovodi u izravnu vezu s kasnijim zločinom.

No glavni nedostatak poglavlja očituje se u zaobilazanju činjenica koje bi jasnije prikazale uzročno-posljedični tijek događaja. Primjerice, autor ističe da razdoblje od studenoga 1992. do travnja 1993. karakteriziraju nasilni postupci HVO-a prema bošnjačkom stanovništvu, stvarajući sliku negativnih postupaka isključivo hrvatske strane i zaobilazeći činjenicu da je prve veće zločine na prostoru Lašvanske doline, još tijekom siječnja 1993., počinila upravo Armija BiH (zločin u selu Dusina). Postoje i određeni "vremenski skokovi", pa se unatoč nazivu poglavlja spominju događaji koji su se odigrali i neko vrijeme nakon zločina u Ahmićima. S obzirom na izostanak ključnih podataka, opis događaja koji su prethodili zločinu u Ahmićima ne može se smatrati utemeljenim i zaokruženim.

Sljedeća tri poglavlja posvećena su događajima u Ahmićima. U četvrtom, "Izvršenje zločina u Ahmićima" (str. 57 – 64), autor je na temelju izvješća Tadeusza Mazowieckog (specijalnoga izaslanika Ujedinjenih naroda za ljudska prava) o događajima u Ahmićima u kratkim crtama rekonstruirao početak napada na Ahmiće, necivilizirane postupke pripadnika HVO-a, ubijanje i protjerivanje stanovništva te paljenje i rušenje stambenih i vjerskih objekata. To je poglavlje, ako se zanemare stalno prisutne autorove tvrdnje o agresiji Hrvatske na BiH, jednostavan uvod za razumijevanje događaja koje autor razmatra u sljedećim poglavljima. Za praćenje tih događaja u ovom dijelu knjige objavljene su i tri karte Ahmića s obilježenim rasporedom bošnjačkih i hrvatskih dijelova. Peto poglavlje, "Oblici, obim i karakteristike počinjenih zločina" (str. 67 – 144), uređeno je tako da se u prvom dijelu donosi potresno svjedočanstvo preživjeloga Abdulaha Ahmića o događajima na dan zločina. U svojem svjedočanstvu Abdulah Ahmić detaljno opisuje proživljene događaje: ubojstvo svojih najbližih, preživljavanje strijeljanja, skrivanje, ponašanje vojnika HVO-a, ali i Hrvata civila, te zarobljavanje i kasnije oslobađanje. Uz iznimno vrijedno svjedočanstvo, u poglavlju se nalaze i podaci o srušenim vjerskim objektima islamske arhitekture u BiH, među kojima su i dvije srušene džamije u Ahmićima. Stradanja opisana u svjedočanstvu autor je dodatno potkrijepio sa 119 fotografija na kojima se mogu vidjeti rezultati destruktivnoga djelovanja postrojbi HVO-a kao i pojedini pripadnici HVO-a s područja Viteza. U šestom poglavlju, "Žrtve zločina" (str. 147 – 266), cjelovit je popis ubijenih mještana Ahmića i bliže okolice, njihovi osobni podaci, zanimanje, bračni status, datum smrti, način na koji su ubijeni, mjesto identifikacije, ekshumacije, pokopa-ukopa te neposredni počinitelji zločina. Preneseno svjedočanstvo te jedinstven i pregledan popis

stradalih stanovnika Ahmića iznimno su važan dio knjige. Ta važnost nije umanjena nedostatkom najavljene znanstvene rekonstrukcije neposrednoga događaja, koja se, ako se u obzir uzmu prenesena svjedočanstva i izvještaji specijalnoga izaslanika, nalazi na manje od tri stranice teksta.

Posljednje, sedmo poglavlje, "Odgovornost za zločine" (str. 269 – 354), koncipirano je tako da se na početku nalazi pregled procesa protiv optuženih časnika i vojnika HVO-a za ratne događaje na području BiH, a potom slijede "Prilozi", uređeni kao skup prijepisa izvornih dokumenata i novinskih članaka hrvatske provenijencije, čemu je dodan i veći broj svjedočanstava stradalnika o događajima u Ahmićima, Vitezu i Busovači. Pregled započinje slučajem Tihomira Blaškića, a autor donosi i osnovne informacije o sudskim procesima vođenim pred Međunarodnim kaznenim sudom u Den Haagu protiv nekolicine bivših pripadnika HVO-a. Iako nemaju gotovo nikakve izravne poveznice s tematskim događajima u središnjoj Bosni, autor je pregledu dodao i informacije o sudskim procesima protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, pravomoćno optuženima za zločine u Hercegovini, ali i tzv. (herceg) bosanske šestorke, osuđenima prvostupanjskom presudom na 111 godina zatvora. Time je autor nastojao pokazati "širinu sistematičnosti i planiranja zločina" u kojemu će glavne žrtve postati Bošnjaci-Muslimani, konstantno zanemarujući činjenice i složene uzroke sukoba. Zbog toga i preslike uvrštenih dokumenata nisu znanstveno analizirane, što je veliki nedostatak, čime je ostavljena mogućnost neobjektivnoga tumačenja događaja. Taj je problem posebno izražen kod preslika dokumenata koji su uvršteni u "Priloge" (str. 293 – 354). Naime, ne samo da su dokumenti korišteni u "Prilozima" nepovezani nego je autor neke od njih i pogrešno opisao. Primjerice, kod preslike dokumenta koji se odnosi na općinu Bugojno i u kojem vodstvo HVO-a traži da se studentima iz te općine, zbog izglednih srpskih napada s Kupresa, ne dopusti upis akademske godine u Hrvatskoj, autor u objašnjenju kaže da se – i pored jasnih podataka koji se odnose na Bugojno – radi o zahtjevu HVO-a iz Gornjeg Vakufova. Budući da se nedugo nakon nastanka toga dokumenta Armija BiH i HVO sukobljavaju upravo u Gornjem Vakufu, naknadnim, vidljivo pogrešnim opisom dokumenta najvjerojatnije se nastoji osnažiti autorova teza o sistematski planiranom sukobu koji je započeo HVO. Sklonost hrvatske strane sukobu autor nastoji potkrijepiti i dokumentacijom o osnivanju domobranskih jedinica HVO-a u Vitezu, što je, ako se u obzir uzme činjenica da su spomenute jedinice primarno obrambenoga, bez većih mogućnosti napadnoga, ofenzivnoga karaktera, i više nego diskutabilno. Na taj je način autorova usmjerenost na dokazivanje agresivnih namjera Hrvatske prema BiH rezultirala iznimno skromnom količinom dokumenata koji se mogu povezati s događajima u Ahmićima i široj okolici. Upravo je to jedan od glavnih razloga što dostupni dokumenti koji jasno svjedoče o vojnoj akciji isključivo lokalnoga karaktera, kao i zapovijedi koje su izdali lokalni zapovjednici HVO-a, nisu ni uvršteni u knjigu.

Spomenutu raščlambu slijede i prezentirani novinski članci, uglavnom *Slobodne Dalmacije*, koja je prenosila dijelove transkripata iz svjedočenja Stipe Mesića na suđenju Tihomiru Blaškiću, kao i izdvojeni članak o suđenju Ivici Rajiću iz Kiseljaka, koji nema izravne poveznice s temom knjige, ali se zajedno s dijelovima svjedočenja bivšega hrvatskog predsjednika uklapa u autorov prikaz Hrvatske agresije na BiH. Uvrštavanje dijelova transkripata svjedoka koji je nakon istupanja iz Hrvatske demokratske zajednice, gdje je prethodno bio jedan od bliskih suradnika Franje Tuđmana, postao

njegov politički oponent, bez detaljne stručne analize ne može se smatrati objektivnim za jedno važno znanstveno djelo o lokalnom zločinu duboko utisnutom u kolektivno sjećanje bošnjačkoga, ali i hrvatskoga naroda.

Naposljetku, dio "Priloga" koji se odnosi na svjedočenja preživjelih stanovnika Ahmića i Viteza o događajima na dan zločina 16. travnja čini najdragocjeniji dio knjige, koji iz perspektive preživjelih svjedoka prikazuje najdetaljniji uvid u počinjene zločine. Ipak, autor je i u taj dio, pored svjedočanstava stanovnika Ahmića i Viteza, uvrstio svjedočanstva Bošnjaka s područja Busovače o događajima iz prvoga tromjesečja 1993., što je s obzirom na tematiku, složene međunacionalne odnose, znatnim dijelom različite od mjesta do mjesta, ali i razdoblje o kojima navedena svjedočanstva govore, nepovezano, no u smislu autorove konstrukcije o planskom djelovanju HVO-a potpuno razumljivo.

Osim selektivnog pristupa korištenih dokumenata i izuzetih daljnjih stručnih analiza, a time i objašnjenja koja bi iz njih proizišla, permutacija nabrojanih podataka proteže se kroz cijeli tekst. Preciznije, nakon što u predgovoru stoji da je u "Prilozima" prezentirana relevantna dokumentacija (55 od ukupno 1.500 dokumenata koji se direktno ili indirektno odnose na 16. april 1993. i Ahmiće), zatim svjedočenja (15 od ukupno 36 uzetih izjava) preživjelih žrtava genocida u Ahmićima, kao i 25 novinskih članaka te 57 fotografija, ispostavilo se da se u "Prilozima" nalazi 13 dokumenata, od kojih su samo dva vezana za događaje u Ahmićima, a od spomenutih 25 novinskih članaka prezentirano je njih 17, bez ikakvih dodatnih fotografija. Kontinuirana nedosljednost očituje se i u broju prenesenih svjedočanstava, pa se od njih 15 šest odnosi na događaje u Ahmićima, pet na događaje u Vitezu, a četiri svjedoče o događajima u Busovači koji su se dogodili i nekoliko mjeseci prije zločina u Ahmićima.

Rad dr. Muratovića, i pored nedostataka, jedinstven je pokušaj izrazito nezahvalne rekonstrukcije zločina koji će zasigurno ostati jedna od najvećih ratnih "mrlja" HVO-a u BiH. Kritike iznesene u ovoj recenziji ni u kojem slučaju nisu opravdanje ni za jedan zločin, bez obzira na to s koje strane dolazio, i u svojoj se suštini odnose na opširne nekritičke dijelove zbog kojih se ovaj rad ne može smatrati odgovarajuće utemeljenim.

MIJO BELJO

Bojan B. Dimitrijević, *Jugoslovenska narodna armija 1945-1959* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2014), 444 str.

Knjiga dr. Bojana B. Dimitrijevića *Jugoslovenska narodna armija 1945-1959* u izdanju beogradskoga Instituta za savremenu istoriju vrijedan je doprinos istraživanju povijesti socijalističke Jugoslavije i njezine vojne sile, tzv. jugoslavenske sedme republike.

Vrijednost Dimitrijevićeve knjige prije svega je u korištenju do sada nepoznate arhivske građe iz beogradskoga Vojnog arhiva, bivšega Arhiva Vojno-istorijskoga instituta Jugoslavenske narodne armije. Tu je činjenicu autor iznio u predgovoru knjige,